

ҒЫЛЫМИ КЕҢЕСШІНІҢ ПІКІРІ

6D081100 – Өсімдік қорғау және карантин мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Жанбатыров Абунасыр Шарифуллаевичтің «Алманың негізгі зиянкестеріне қарсы биологиялық күрес шараларын әзірлеу» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына.

Қазақстан Республикасында 2015 жылы «Органикалық өнім өндіру туралы» Заң қабылданып, химиялық пестицидтерді қолдануды қысқарту және өсімдіктерді қорғаудың биологиялық әдістерін кеңінен енгізу көзделді. Осыған байланысты экологиялық қауіпсіз, сапалы әрі бәсекеге қабілетті жеміс өнімдерін өндіруге мүмкіндік беретін қорғау технологияларын әзірлеу ерекше өзектілікке ие.

Аталған диссертациялық жұмыс алма ағашының негізгі зиянкестеріне қарсы биологиялық қорғау құралдарын әзірлеу мен енгізуге бағытталған.

Зерттеудің мақсаты: Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысы жағдайында алма бақтарының негізгі қабыршаққанатты зиянкестеріне қарсы биологиялық қорғау жүйесін әзірлеу және енгізу.

Диссертациялық жұмыс Ж. Жиёмбаев атындағы «Қазақ өсімдік қорғау және карантин ғылыми-зерттеу институтында» 255 «Өсімдік шаруашылығы өнімін өндіруді, қайта өңдеуді, өткізуді дамыту үшін жағдай жасау» бюджеттік бағдарламасы бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарының жоспарына сәйкес, 106 «Өсімдік шаруашылығындағы ғылыми зерттеулер мен іс-шараларды бағдарламалық-нысаналы қаржыландыру» кіші бағдарламасы бойынша 156 «Консалтингтік қызметтер мен зерттеулерге ақы төлеу» ерекшелігі бойынша «2018-2020 жж. Қазақстан Республикасының фитосанитариялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өсімдік қорғау және карантин саласындағы қолданбалы ғылыми зерттеулер» жобасы аясында орындалды, сондай-ақ 2021-2023 жж. ИРН АР 09259748 «Энтомофагтарды, феромондарды және биопрепараттарды қолдана отырып, алма жеміс жемірі *Laspeyresia pomonella* L. және алманың қабыршақ канатты зиянкестерін биологиялық бақылау технологиясын әзірлеу» тақырыбындағы грант аясында жалғастырылған.

Зерттеу нәтижелері Қазақстанның оңтүстігі мен оңтүстік-шығысындағы бақтарда экологиялық қауіпсіз алма өнімін өндіруде кеңінен қолданылуы мүмкін. Әзірленген биологиялық қорғау шаралары алма жемірі мен басқа да зиянкестерден болатын өнім шығынын едәуір азайтуға мүмкіндік береді.

Зерттеу барысында фитофагтардың түрлері анықталып, олардың 66 түрі қабыршаққанатты зиянкестер екені белгілі болды. Алғаш рет зиянды былқылдақденелілердің 11 түрі анықталып, олардың 4 түрі алма ағашының зиянкестері ретінде алғаш рет тіркелді. Ең зиянды түрлер ретінде бақ ұлуы *Fruticicola lantzi* Lindholm және торлы шырыш *Deroceras reticulatum* (Müller) анықталды.

Энтомофагтардың көп түрлері анықталып, олардың ішінде 42 түрі қабыршаққанатты зиянкестердің маманданған паразиттері болып табылды. *Mastrus ridens* (Horstmann) паразиті алма жеміріне қарсы өсіріп-көбейту мен қолдануға перспективалы энтомофаг ретінде анықталды.

Алма жеміріне қарсы биопрепараттардың жоғары тиімділігі анықталды: «Ақкөбелек» препараты зиянкес санын 90,1%-ға дейін төмендетсе, «Битоксибацилин» – 87,6%, «Греен Голд» – 87,2%, «Лепидоцид» – 89,5% тиімділік көрсетті.

Алма күйесіне қарсы препараттардың тиімділігі: «Ақкөбелек» – 86,1%, «Греен Голд» – 84,1%, «Битоксибацилин» – 83,3%, «Лепидоцид» – 85,2%. Раушан жапырақ ширатқышына қарсы да жоғары биологиялық тиімділік анықталды: «Ақкөбелек» – 87,1%, «Греен Голд» – 88,0%, «Битоксибацилин» – 85,4%, «Лепидоцид» – 87,5%.

Зерттеу нәтижелері бойынша 10 ғылыми еңбек жарияланды, оның ішінде 3 мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда, 1 мақала Scopus дерекқорына енетін журналда, 3 мақала РИНЦ базасындағы журналдарда және 3 мақала халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында жарық көрді. «Алма (*Laspeyresia pomonella* L.) және шығыс (*Grapholita molesta* Busck.) жемірлерінен тұқымды бақтарды қорғау тәсілі» атты пайдалы модельге №5375 патент (25 қараша 2020 ж.) және «Жеміс-жидек дақылдарының негізгі зиянкестеріне қарсы биоагенттерді (энтомофагтарды) қолдану критерийлері жөніндегі ұсыным» атты авторлық құқық объектісіне №8299 куәлік (20 ақпан 2020 ж.) алынған.

Ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелері Алматы облысының 65 га аумағындағы бақтарға енгізіліп, 7 енгізу актісі алынған.

Осы диссертациялық жұмыс талаптарға сай жасалған және Жанбатыров Абунасыр Шарифуллаевич 6D081100 – Өсімдік қорғау және карантин мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты.

Отандық ғылыми кеңесші

ҚазҰАЗУ-нің жеміс-көкөніс шаруашылығы,
өсімдік қорғау және карантин кафедрасының
аға оқытушысы,

ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты

Хидиров К. Р.